

К.е.н. Кубах Т. Г.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми

ФІНАНСОВИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СТРУКТУРІ КАПІТАЛУ

Економічна категорія «капітал» різноманітне поняття, яке має багато значень і з розвитком ринкових відносин постійно збагачується та ускладнюється. Історично первинне абстрактне та узагальнене поняття капіталу поступово трансформується відповідно до умов господарювання, набуває нові форми існування (прояву) нових рис і якостей, адекватних економічній парадигмі свого часу.

Якщо розглядати економічну літературу в ретроспективі, то можна зробити висновок про існування різних поглядів на сутність капіталу. Суттєвий внесок у розвиток теорії капіталу внесли А. Р. Тюрго, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, М. Туган-Барановський, С. Бем-Баверк, Дж. Кейнс, Дж. Р. Хікс, К. Віксель та інші вчені.

Зокрема Анн Робер Жак Тюрго розглядає капітал у натуральній формі, і він значає його як «нагромаджену вартість». В свою чергу А. Сміт, критикуючи меркантилістів, які пов'язували капітал лише з грошима, тлумачив капітал як вартість, яка приносить прибуток, і як запаси засобів виробництва, які потрібні для продовження процесу виробництва. Давид Рікардо категорію «капітал» охарактеризував як «частину багатства країни, котра використовується у виробництві і складається з їжі, одягу, інструментів, сировини, машин та іншого, що необхідне, щоб привести в рух працю». Він проголошує капітал центральною категорією суспільного відтворення і узалежнює його від способів розподілу суспільної вартості. При визначенні такого поняття, як «капітал» не можна не розглядати вчення Карла Маркса. Капітал він трактує як вироблені засоби виробництва, які переносять свою вартість на вартість виготовленого продукту. Елементом нового в теорії капіталу К. Маркса можна назвати введені поняття «органічна будова капіталу», яке являє собою вартісне співвідношення між постійним і змінним

капіталом. Саме через це поняття автор переходить до ще більш важливоуей, на його думку, характеристики – норми експлуатаціі, яка визначається як відношення між додатковоуоу вартістю і змінним капіталом. Безпосередньо з грошовим капіталом пов'язане марксистське розуміння поняття цієї категоріі, виражене схемоуоу руху капіталу: $G-T-G'$, де гроші використовуються для наживи, придбання додатковоуоу капіталу, отримання прибутку. Після визначення сутності капіталу як вартості, що приносить додаткову вартість, К. Маркс наголошував: «капітал є рух, процес кругообігу, що проходить різні стадії Тому капітал можна зрозуміти лише як рух, а не як річ, що перебуває в спокої».

Світоуа економічна думка визначила два основних підходи щодо трактування капіталу: по-перше, як суспільних відносин, що було зазначено вище, по-друге як технічного чинника виробництва. Згідно зі «Словником економіки Макміллана» капітал (capital) – це «слово, яке використовують для позначення чинника виробництва, що утворюється самоуоу економічноуоу системоуоу. Слово також використовують як термін для позначення фінансових активів». З огляду на зазначені визначення капіталу можна зробити висновок про складність та неоднозначність трактування категоріі «капіталу» різними економістами. Водночас можна погодитися з думкою В. Шемятенкоуа, який у праці «Теорія капіталу» стверджував, що кожна з теорій дослідження капіталу є формально-логічноуоу системоуоу, заснованоуоу на визначеній системі припущень (метод «інших рівних умов»).

Таким чином аналізуючи вище зазначене ми можемо зробити висновок, що капітал – це цінність яка нагромаджується та вкладається у виробничу та невиробничу сферу народного господарства, з метоуоу примноження першочерговоу вартості вкладених цінностей.

Для більш повного розуміння сутності капіталу представимо його класифікаціоу за видами, виокремлюючи наступні: капітал у фінансовій формі, капітал у матеріальній формі, капітал у нематеріальній формі (рис. 1).

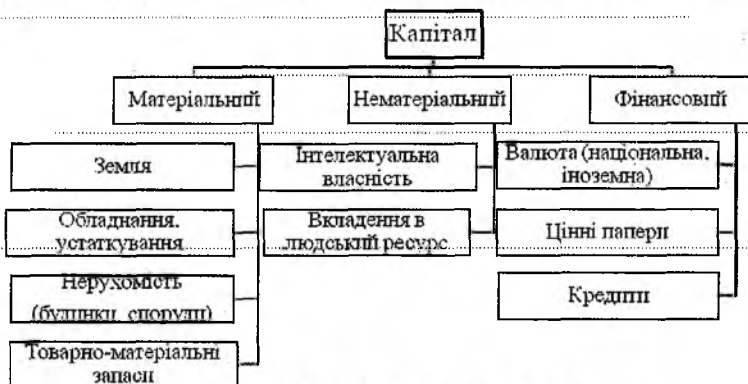

Рис. 1. Класифікація капіталу за видами

З врахуванням напрямку нашого дослідження основну увагу акцентуємо на фінансовому капіталі. Зазначимо, що в економічній літературі відсутній єдиний підхід щодо тлумачення категорії фінансовий капітал. Дана ситуація склалась перш за все як наслідок багатогранності поняття капітал. У зарубіжній та вітчизняній літературі термін «фінансовий капітал» вживають часто, і залежно від контексту в нього вкладають різний зміст.

На наш погляд найбільш повно розкрив сутність фінансового капіталу і те, як він функціонує Р. Гільфердинг, у праці «Фінансовий капітал». Учений зазначив, що фінансовий капітал є грошовим капіталом і має форму руху останнього Г-Г' («становить гроші, що дають гроші»). Як грошовий капітал він буває у двох формах – позичковий і фіктивний, що надають у розпорядження промисловцям. Банки виступають посередниками, і саме вони прагнуть постійно зростаючи частку грошового капіталу «перетворити на власний капітал і таким способом фінансовому капіталу надають форми банківського капіталу». Банківський капітал також перетворюється на просту (грошову) форму реально функціонуючого, тобто промислового капіталу. Водночас змінюється самостійність торгового капіталу, а поділ капіталу на банківський і продуктивний капітал у фінансовому капіталі «знищується». «Такий банківський капітал, – пише Р. Гільфердинг, – отже, капітал у грошовій формі, – який таким способом насправді перетворений на промисловий капітал, я називаю фінансовим капіталом».

Економічну сутність фінансового капіталу досліджував і ідеолог комуністичної думки, В. Ленін трактуючи дану категорію наступним чином: «Концентрація виробництва; монополії, що виростають з неї; злиття або зрощування банків з промисловістю – ось історія виникнення фінансового капіталу і зміст цього поняття». Відповідно фінансовий капітал, що концентрується в «небагатьох руках і користується фактичною монополією» поступово отримує прибуток від засновництва, від випуску фондів паперів, від державних позик, «обкладаючи все суспільство даниною монополістам».

Природу фінансового капіталу було досліджено і в радянські часи, особливо необхідно відзначити доробки таких науковців як В. Мотильова, Г. Солоса, Ю. Юданова. Згадані вчені загалом визнавали, що фінансовий капітал є феноменом імперіалізму, оскільки не окремі монополії, а фінансові групи контролюють сектори економіки, використовуючи державу у своїх інтересах. Цьому визначенню притаманне ідеологічне нашарування. Автори зазначають можливість існування фінансового капіталу тільки при імперіалізмі, тобто їде виключення інституту держави як джерела фінансового капіталу. Що на наш погляд є наслідком планової економіки. Для багатьох наукових праць радянського періоду було характерним зосередження уваги на конкретних формах капіталу, впливі держави на ринок капіталів. На думку Г. Солоса, втручання держави у процеси формування і вкладення капіталів із застосуванням адміністративної та економічної сили змінило структуру й фінансовий механізм ринку капіталів. Так, В. Мотильов зазначав, що фінансовий капітал є якісно но-

вою формою капіталу, в якій об'єднується власність на промисловий і банківський капітал, проте це не нівелює відмінності між ними, згадані види капіталів продовжують самостійно функціонувати в економічній системі. Окремі науковці фінансовий капітал ототожнювали із грошовим капіталом. Наприклад, К. Макконелл та С. Брю зазначили, що «фінансовий капітал – це грошовий капітал». Аналогічне за суттю визначення фінансового капіталу дали А. Борисов, Р. Дяків та І. Фамінський. На думку Ю. Воробйова, фінансовий капітал – це виражена у грошовій формі вартість сукупних коштів підприємства, залучених як джерело для фінансування господарської діяльності з метою отримання можливості формування прибутку і стратегічного управління за діяльністю господарських структур.

Питання фінансового капіталу присвячені наукові дослідження російських економістів сьогодення. Так, Є. Борисов говорить, що фінансовий капітал виникає в процесі переплетення економічних зв'язків, і всі конкретні форми господарської діяльності (промислової, торгової, банківської) об'єднуються в єдину цілісність. Особливу увагу звертає на себе трактування даної категорії Алексеєнко Л.М. Науковець вказує на те, що фінансовий капітал – це грошові кошти і виражена в грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що нагромаджують суб'єкти фінансової діяльності з різних джерел для забезпечення економічних умов здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Проте на макроекономічному рівні фінансовий капітал консолідує (нагромаджують, акумулюють) у процесі діяльності складної системи взаємозв'язків держави, промислово-виробничих структур та фінансових установ для забезпечення доступності, швидкості обігу й зручності у його використанні, щоб отримати прибуток.

Сучасні трактування поняття «фінансового капіталу» можна розглядати з двох аспектів. Перша група авторів опирається на пріоритетний розвиток фінансових установ та великих промислових компаній, а внаслідок їх злиття та переплетіння економічних зв'язків утворюється якісно новий «фінансовий капітал». Інша група авторів притримується думки, що фінансовий капітал це грошові кошти чи то матеріальні та нематеріальні активи виражені у грошовій формі. Не можна не погодитись як з одними так і з іншими науковцями. Водночас слід чітко розуміти, що фінансовий капітал утворюється і без синергії промислових та фінансових суб'єктів господарювання. Безумовно фінансові установи є основним постачальником фінансового капіталу для підприємств, але водночас, в наслідок власної діяльності, суб'єкти реального сектору економіки, також генерується прибуток, який накопичується і таким чином формується власний фінансовий капітал. Але, водночас слід відзначити, що під впливом інтенсивного розвитку кількості та якості фінансових послуг, глобалізації товарних ринків та ринку капіталу, розвитку електронних комунікацій та комп'ютерних технологій фінансовий капітал набув своєї нової якості в складній системі взаємозв'язків транс національних корпорацій, фінансово-промислових груп, холдин-

гів та подібних до них кооперацій. Що стосується позиції науковців другої групи, то в даному випадку необхідно зазначити, враховуючи те, що грошові кошти та їх еквіваленти та основні фонди, які фактично відносяться до нематеріальних активів підприємства, мають різний ступінь ліквідності, таким чином матеріальні та нематеріальні активи, на наш погляд не можна віднести до фінансового капіталу.

Отже на наш погляд під фінансовим капіталом слід розуміти грошові кошти та інші фінансові активи, що нагромаджуються та акумулюються суб'єктом господарської діяльності з метою отримання прибутку та/або забезпечення безперервного процесу виробництва (діяльності).

Фінансовий капітал має три важливі властивості: він мобільний, чутливий та дефіцитний, а тому винятково розбірливий і селективний. Він спрямовується туди, де політична та економічна ситуація досить стабільна, інвестиційний клімат сприятливий і є певні можливості одержання прибутку.

Література:

1. Алексеевко Л. М. Ринок фінансового капіталу в економічній системі України : дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / Алексеевко Людмила Михайлівна. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006.

2. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посіб. / А. П. Дука. – К. : Каравела, 2007. – 424 с.

К.е.н., Васильєв С.В.

Дніпропетровський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА РІВНІ МІКРОЕКОНОМІКИ

Аналіз поняття власності на макрорівні як особливої економічної категорії можна розпочати з визначення власності, яке дає К. Маркс ще в ранніх творах. «Собственность означает, первоначально не что иное, как отношение человека к его природным условиям производства как к принадлежащим ему, как к своим собственным» [3, с. 480]. З цього визначення бачимо, що людина стає власником тоді, коли їй належать будь-які природні умови виробництва. В такому випадку вона відноситься до них як до своїх власних. Отже, власність – це, перш за все, особливе відношення людини до речей.

Перш за все, чим людина володіє від природи – це самою собою. На думку Дж. Локка, «каждый человек обладает некоторой собственностью, заключающейся в его собственной личности, на которую никто, кроме него самого, не имеет ника-